

Hnutí DUHA
Friends of the Earth Czech Republic

Program prevence komunálních odpadů pro ČR 2014-2024

První návrh

Publikace byla připravena díky finanční podpoře organizací Patagonia a International Visegrad Fund.

Vydalo Hnutí DUHA
Ivo Kropáček a Petr Nohava, září 2012

Hnutí DUHA
Friends of the Earth Czech Republic

A › Údolní 33, 602 00 Brno
T › 545 214 431
F › 545 214 429
E › info@hnutiduha.cz
www.hnutiduha.cz

Hnutí DUHA prosazuje zdravé prostředí pro život, pestrou přírodu a chytrou ekonomiku. Dokážeme rozhybat politiky a úřady, jednáme s firmami a pomáháme domácnostem. Našich výsledků bychom nedosáhli bez podpory tisíců lidí, jako jste vy.

Obsah

Úvod.....	3
Prevence.....	4
Legislativní rámec.....	5
Odpadové statistiky.....	5
Prognózy produkce komunálních odpadů.....	6
Cíle a indikátory programu prevence.....	8
Návrhy na opatření směřující k hlavním cílům plánu prevence.....	9
1) Reforma poplatku za odstraňování odpadu.....	9
1.1. Skládkovací poplatek s recyklační slevou.....	9
1.2. Poplatek za spalování směsných komunálních odpadů.....	10
2) Platba občanů za odpad.....	11
2.1. Platba občanů za odpady dle skutečného množství.....	11
3) Finanční prostředky z evropských fondů.....	13
3.1. Priority financování z evropských fondů.....	13
4) Nakládání s bioodpadem.....	14
4.1. Komunitní kompostování.....	14
4.2. Povinnost třídít biodopady.....	15
4.3. Podpora domácího kompostování.....	16
5) Podpora opakovaného použití.....	17
5.1) Podpora opětovného použití a opraven.....	17
6) Rozšířená odpovědnost výrobce.....	18
7) Veřejné informační projekty.....	18
7.1) Omezení nevyžádané reklamy v poštovních schránkách.....	18
7.2.) Poradenská služba.....	19
8) Snížení skládkování a spalování odpadů.....	19
8.1. Regulace skládkování a spalování odpadů.....	19
9) Veřejné zakázky.....	20
9.1. Zelené nakupování.....	20
Poznámky	22

Úvod

Drtivá většina odpadních surovin z českých popelnic končí na skládkách nebo ve spalovnách, kde jsou nenávratně zničeny. Spolu s odpadem se ale zbavujeme i surovin, energie, vody a dalších přírodních zdrojů použitých při produkci a transportu výrobků nebo materiálů. Ročně vyhodíme materiály za tři miliardy korun [1].

Každoročně v České republice vznikne na 5,4 milionu tun komunálních odpadů, což představuje 510 kg na každého z nás. Znamená to, že produkujeme více odpadů než je průměr sedmadvaceti států Evropské unie, jenž činí 503 kg. Sousední Rakousko nebo Belgie posílají na skládky a do spaloven méně než 180 kilogramů netříděných odpadů a evropský premiant – belgické Vlámsko – dokonce pouze kolem 150 kg [2]. Ale u nás končí na skládkách a ve spalovnách více než dvojnásobek tohoto množství.

Nejlepším (a navíc v řadě zemí prověřeným) řešením zbytečného plýtvání je kombinace účinnějšího třídění s nižší produkcí odpadu s tím, že ze zbytkového odpadu se bude vyrábět energie.

Důležitým řešením, které rozhodne, jestli – a jak – se stát rozhodne této příležitosti využít a určí směr a úspěšnost prevence vzniku odpadů, bude národní Plán prevence vzniku odpadů, který má ministerstvo životního prostředí připravit a vláda schválit do konce roku 2013.

Praktické řešení prevence vzniku odpadů je pro Českou republiku poměrně nové téma. Města a obce, ministerstva i experti v oboru s ním mají málo každodenních zkušeností – přinejmenším od doby, kdy se kvůli kombinaci ekonomických faktorů a slabé legislativy rozpadl systém zpětného odběru lahví, u nás nebyl a nevznikl žádný větší státní program podpory prevence. Proto je řada lidí v oboru poctivě přesvědčena, že prevence je řešení, které se patrně nemůže povést. Poukazují mimo jiné na to, že léta patří mezi priority ekologické politiky, a přesto komunálního odpadu neubývá.

Přinejmenším dva důvody mluví proti tomu – a ve prospěch snahy státu o prevenci. Prvním jsou empirická čísla, která diskutujeme výše. Bohatší země Evropy, kde domácnosti spotřebují více zboží, dokážou na skládky nebo do spaloven posílat mnohem méně odpadu než my. Takže to nějak jde. A druhým argumentem je naše vlastní zkušenost s recyklací. Během devadesátých let recyklace u nás činila pouhých několik procent a jakkoli si stát sebevíce přál, nedařilo se jí zvýšit. Řada lidí tehdy také pochybovala, jestli se jí podaří někdy rozhybat. Hovořilo se o kulturních, ekonomických a dalších důvodech, proč to v České republice nejde. Stačil však zákon o odpadech z roku 2001 a materiálové využití komunálního odpadu během pouhých čtyř let stoupl na trojnásobek. Recyklace nastartovala v okamžiku, kdy stát přišel s promyšlenou, cílenou a účinnou legislativou, která určila pravidla.

Hnutí DUHA v této publikaci předkládá souhrn hlavních opatření a doporučení pro komunální odpady, které by Plán prevence měl obsahovat tak, aby skutečně snížil plýtvání surovinami.

Přitom na konkrétních příkladech úspěšných projektů z domova a také z jiných evropských zemí ukazujeme praktická řešení, jak lze koncept prevence proměnit v konkrétní opatření.

Prevence

Řada evropských zemí – a také měst i obcí – vsadila na účinné programy, které pomáhají domácnostem i firmám, aby předcházely vzniku zbytečných odpadů.

Prevenčí vzniku odpadů se rozumí opatření přijatá předtím, než se látka, materiál nebo výrobek stanou odpadem, a která:

- snižují množství odpadu, a to i prostřednictvím opětovného použití výrobků nebo prodloužením životnosti výrobků
- snižují nepříznivé dopady vzniklého odpadu na životní prostředí a lidské zdraví
- snižují obsah škodlivých látek v materiálech a výrobcích

Prevence vzniku odpadů je dvojího typu:

Opatření, která omezují množství vznikajícího odpadu – tzv. kvantitativní prevence. Vzniká méně odpadů, takže ekonomika pohlcuje méně přírodních surovin. Typickým příkladem je podpora domácího kompostování.

Opatření, která omezují ekologická rizika odpadu – tzv. kvalitativní prevence. Odpadu sice neubývá, ale má menší dopady na lidské zdraví a prostředí. Obsahuje méně škodlivých látek v materiálech a výrobcích (například baterie bez obsahu rtuti).

Předcházet vzniku odpadů je jistě správné. Ale také se to vyplatí. Odpady, které nevzniknou, není nutné shromažďovat, svážet a odstraňovat – to je úspora pro obce. Není nutné budovat další koncová zařízení na zpracování nebo odstranění odpadů – to je úspora investičních prostředků z veřejných rozpočtů. A v neposlední řadě suroviny ponechané v oběhu nebo ještě lépe ušetřené se nemusí znovu těžit, pěstovat a převážet – což znamená méně škod v krajině, méně toxických odpadů a menší spotřebu fosilních paliv.

Legislativní rámec

Prevence vzniku odpadů má v české legislativě své pevné místo. Plán odpadového hospodářství z roku 2003 stanovil jako jeden ze tří strategických cílů: „snižování měrné produkce odpadů nezávisle na úrovni ekonomického růstu“. Rovněž platný zákon o odpadech uvádí, že: „Prvotní původce odpadů má při své činnosti nebo v rozsahu své působnosti povinnost předcházet vzniku odpadů, omezovat jejich množství a nebezpečné vlastnosti“[3].

Na evropské úrovni je prevence preferovaným způsobem nakládání s odpady již desítky let. Směrnice o odpadech již v roce 1975 stanovila předcházení vzniku nebo snížení množství produkováných odpadů za prioritu [4]. Revidovaná směrnice z roku 2008 šla ještě dále a uzákoněním tzv. hierarchie nakládání s odpady potvrdila prevenci vzniku odpadů coby jasnou legislativní prioritu [5]. Podle této hierarchie má prevence, opětovné použití a recyklace předcházet energetickému využití odpadů a jejich skládkování.

Dalším důležitým opatřením směrnice o odpadech je povinnost členských zemí připravit do konce roku 2013 národní programy předcházení vzniku odpadů: „Členské státy vypracují ... programy předcházení vzniku odpadů nejpozději do 12. prosince 2013.“ (článek 29, odst.1). Tyto programy mají podle odstavce 2 článku 29 směrnice „obsahovat cíle a opatření“. Podle odstavce 3 článku 29 směrnice pak „Členské státy určí vhodná konkrétní kvalitativní a kvantitativní kritéria pro opatření k předcházení vzniku odpadů přijatá za účelem sledování a posouzení pokroku...“

Odpadová směrnice rovněž požaduje v článku 11, odstavci 1, aby členské státy přijaly opatření na podporu opětovného použití výrobků:

„Členské státy přijmou vhodná opatření na podporu opětovného použití výrobků a činností úpravy za účelem opětovného použití, zejména tvorbou a podporou sítí pro opravy a opětovné použití, využíváním ekonomických nástrojů, kritérií pro veřejné zakázky, množstevních cílů nebo jiných opatření.“

Příprava programu předcházení vzniku odpadů v ČR příliš nepokročila. Ministerstvo životního prostředí již v roce 2011 nechalo za 1,6 milionu korun sestavit Plán odpadového hospodářství ČR pro roky 2014-2020, jehož součástí měl podle podepsané smlouvy být i Program předcházení vzniku odpadů. Nyní MŽP anoncovalo, že se rozhodlo vytvořit Program předcházení vzniku odpadů jako samostatný dokument.

Odpadové statistiky

Údaje o produkci komunálních odpadů se v České republice značně liší. Podle Českého statistického úřadu se pohybuje kolem 3,3 miliónů tun [6] a statistika MŽP uváděla zhruba 4,4 milionu tun [7], ale od roku 2009 ministerstvo používá novou metodiku výpočtu, podle které je komunálních odpadů kolem 5,4 milionu tun [8].

Prognózy produkce komunálních odpadů

Ministerstvo životního prostředí předpokládá ve svých odhadech předpokládá, že množství odpadů poroste.

Například již v roce 2004 ministerstvo předpokládalo růst „v průměru [o] 0,7 % za rok v období od roku 2003 do roku 2020“ [9]. Kvůli budoucí produkci komunálního odpadu je nutné v letech 2004-2009 zajistit vyšší kapacity na úpravu komunálních odpadů, argumentovalo tehdy MŽP.

Ale prognóza byla mylná. Rozdíl mezi spektakulárně chybným odhadem MŽP a skutečností činil pouze v roce 2009 více než jeden milion tun komunálních odpadů – takže kdyby ministerstvo skutečně stačilo investovat do všeho, co podle jeho (chybné) předpovědi bylo naprosto nezbytné, zbytečně by utratilo peníze v řádu desítek miliard korun z kapes daňových poplatníků.

Od roku 2008 platí odpadová směrnice, která požaduje připravit Programy předcházení vzniku odpadů, přičemž podle článku 29 odstavce 2: „Účelem těchto cílů a opatření je přerušit závislost mezi hospodářským růstem a dopady na životní prostředí spojenými se vznikem odpadů.“

Navzdory spektakulárnímu přehmatům v minulosti a požadavku směrnice o odpadech na přerušení závislosti mezi ekonomickým růstem a množstvím odpadů, ministerstvo nadále prognózuje, že množství komunálního odpadu – tentokrát už doopravdy – poroste. Jinými slovy ministerstvo předpokládá, že účel Programu předcházení vzniku odpadů nebude naplněn, a to ještě předtím, než jej začalo připravovat.

Trvale chybné odhady MŽP a velikost zbytečných investic do odpadového hospodářství jsou přitom důležité pro pochopení debaty o směřování odpadového hospodářství. Zatímco progresivní evropské státy, ekologické organizace a Evropská komise kladou důraz na postup v souladu se závaznou hierarchií nakládání s odpady, proponenti spaloven upřednostňují investice do infrastruktury, kterou v případě snížení produkce odpadů a zvýšení recyklace ani nebudeme potřebovat.

Graf 1 ilustruje skutečnou produkci komunálního odpadu udávanou MŽP a porovnání s odhadem růstu odpadu z roku 2004.

Přestože MŽP již v roce 2004 chybně předpovědělo nárůst množství odpadů, nepoučilo se a v roce 2012 tuto chybu znovu opakuje. V připravovaných koncepčních materiálech pro vládu (Státní energetické koncepce, Akční plán pro biomasu, Surovinová politika) i ve schválené Státní politice životního prostředí předpovídá ještě výraznější nárůst produkce komunálního odpadu: Množství odpadů by mělo v rozmezí let 2010 a 2020 vzrůst o 30 %, tedy na 663 kg na osobu. Také na skládky a do spaloven bychom měli posílat mnohem více odpadů než nyní, přičemž míra recyklace by se neměla příliš lišit od současných zhruba 24 %.

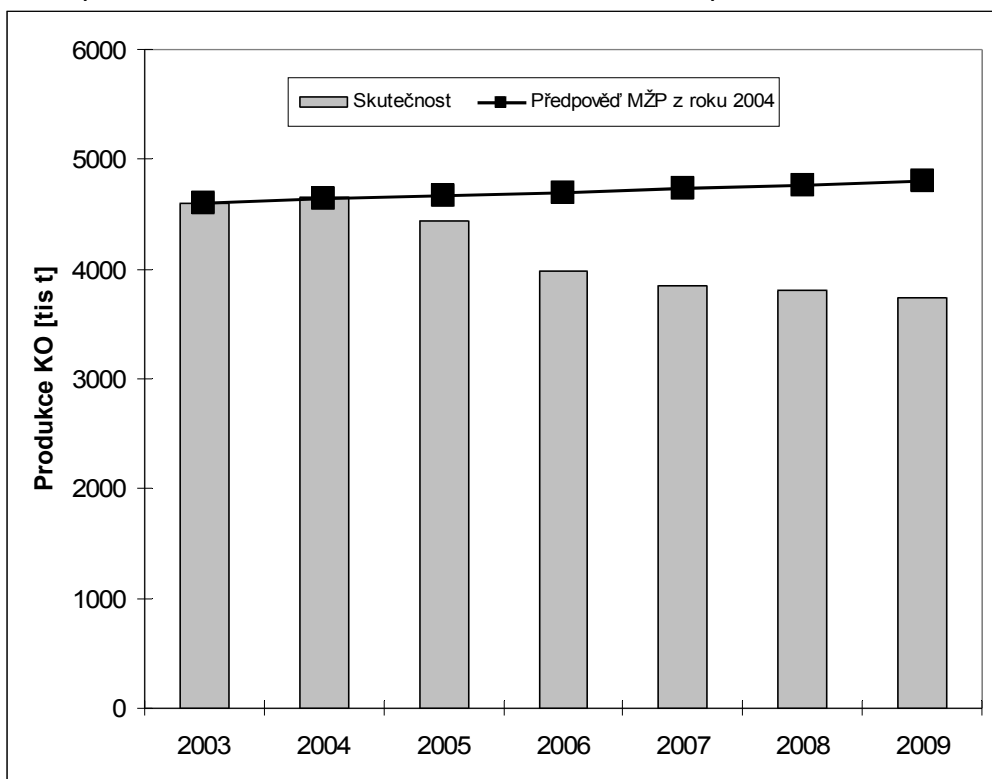
Neustálé předpoklady o nárůstu množství komunálních odpadů jsou založeny na představě, že jde o nezbytnou implikaci budoucího růstu HDP, jenž bude tvořen především vyšší spotřebou domácností. MŽP argumentuje, že spotřeba domácností bude stále neudržitelnější, tedy založená na spotřebě rychloobrátkového zboží na jedno použití, které se rychle přemění v odpad.

Empirická data však potvrzují, že předpoklad trvalého růstu produkce odpadů v závislosti na růstu HDP neplatí. Například data Eurostatu [10] potvrzují, že množství odpadů v zemích EU mezi roky 2002 a 2008 nerostlo, přestože ekonomika rostla. Jinými slovy: množství komunálních odpadů v zemích EU již deset let nesouvisí s růstem HDP, nýbrž s tím, jak stát chytře podporuje recyklaci a prevenci vzniku odpadu.

Účelem Programu prevence má být, podle článku 29 odstavce 2 směrnice o odpadech, „přerušit závislost“ mezi hospodářským růstem a vznikem odpadů, stejně jako v jiných zemích EU. Právě v podpoře recyklace a prevenci vzniku odpadů má však vláda obrovské rezervy. Porovnáme-li naše

výsledky podle údajů MŽP s evropským průměrem podle údajů Eurostatu, pak na občana vyprodukujeme o něco více, ale recyklujeme pouze polovinu komunálních odpadů, než kolik činí evropský průměr. V recyklaci zaostáváme, takže se většina komunálních odpadů stále zbytečně skládkuje nebo spaluje. Plýtvá se tak cennými surovinami.

Graf 1: Předpoklad MŽP o nárůstu množství komunálních odpadů z roku 2004 se nenaplnil

Poznámka: Počínaje rokem 2010 Ministerstvo životního prostředí změnilo metodiku výpočtu produkce komunálních odpadů. Z dvou až tří nových dat, podle nové metodiky zatím není možné usuzovat na dlouhodobější vývoj. Nová metodika výpočtu došla k výsledkům, podle kterých množství odpadů je radikálně (asi o milion tun ročně) vyšší, než ukazovaly předchozí statistiky. Pokud platí, pak ovšem byla také produkce komunálního odpadu předchozích let – včetně výchozího roku 2003 – mnohem větší, a tudíž, pokud MŽP počítalo s konstantním růstem, by byla podstatně vyšší i prognóza. Přepočet ukazuje, že pokud by předpověď z roku 2004 vycházela ze současného propočtu množství odpadu a kalkulovala se stejným koeficientem růstu, jaký MŽP tehdy použilo, prognózovala by na rok 2010 podstatně vyšší množství odpadu, než jaké ve skutečnosti vzniklo.

Jak vyplývá ze skládkové směrnice EU, musí prevence vzniku odpadů být zakomponována již do předpovědí budoucího vývoje produkce komunálních odpadů. Vláda musí mít konkrétní, propočtenou představu, kolika odpadům předejde a jakými opatřeními to zajistí.

Bohužel prioritou vlády jsou projekty nových spaloven. Ty ovšem neřeší příčinu, ale pouze důsledek současné situace – kam s odpady, když ne na skládku? Navíc jsou investičně velice náročné a bez značné podpory z veřejných rozpočtů prakticky nerealizovatelné. Miliardy utopené ve spalovnách pak budou chybět na projekty mířící k jádru problému. Totiž jak produkci odpadů snížit a zlepšit recyklaci natolik, abychom žádné další spalovny ani nepotřebovali.

Cíle a indikátory programu prevence

Program prevence musí mít konkrétní indikátory, jejichž sledováním bude možné kontrolovat, zda plní účel, ke kterému vznikl a kvůli kterému do něj stát investoval peníze daňových poplatníků.

Účelem programu má být podle směrnice o odpadech „přerušit závislost mezi hospodářským růstem a vznikem odpadů“. Pro zajištění tohoto účelu navrhuje Hnutí DUHA pro komunální odpady použít tyto dva hlavní indikátory:

- **Celková produkce komunálního odpadu (KO).** Tento indikátor je důležitým ukazatelem celkové úrovně produkce, respektive prevence. Navrhujeme program prevence cílit na stabilizaci růstu do roku 2015 a postupné snížení produkce do roku 2020 o 10 %.
- **Celková produkce směsného komunálního odpadu (SKO).** Tento indikátor zásadně ovlivňuje nutné investice pro úpravu netříděných odpadů. Navrhujeme jeho cílovou hodnotu pro rok 2020 na úrovni poloviny současné produkce komunálních odpadů. Nejedná se ambiciózní cíl, protože i nadále budeme stále zaostávat za současnými výsledky nejúspěšnějších zemí v EU.

Indikátor	Úroveň 2010	Zdroj dat	Cíl 2020
Produkce KO	X mil tun ^[1]		90 % X mil tun
Produkce SKO	Y mil tun		50 % Y mil tun

¹ Nenavrhujeme nyní konkrétní data, neboť existuje více metodik výpočtu míry produkce odpadů. Nechť MŽP samo zvolí kterou metodikou výpočet produkce odpadů se bude řídit. Tuto metodiku výpočtu však bude potřeba zachovat až do roku 2020 a informovat o ni jak odbornou veřejnost, tak Evropskou Komisi

Návrhy na opatření směřující k hlavním cílům plánu prevence

1) Reforma poplatku za odstraňování odpadu

1.1. Skládkovací poplatek s recyklační slevou

Za každou tunu odpadu, který je uložen na skládku, původce platí tzv. skládkovací poplatek. Obce jako původce komunálních odpadů tak mají jasnou motivaci ke snižování množství odpadů, které končí v popelnicích, a úsporám prostředků z obecních rozpočtů. Současná výše poplatku činí 500 Kč za tunu uloženého odpadu a výnos patří obci, v jejímž katastru se skládka nachází.

MŽP v připravovaném novém odpadovém zákoně počítá s navýšením poplatku a taktéž se změnou distribuce výnosů. Získané prostředky se mají rozdělit mezi Státní fond životního prostředí a krajské rozpočty. Ministerstvo průmyslu a obchodu v návrhu Surovinové politiky anonsovalo, že jeho záměrem je použít výnosů k podpoře výstavby spaloven smíšeného komunálního odpadu, které mají vyrábět energii také z recyklovatelných surovin. Hnutí DUHA naopak navrhuje získané prostředky ze zvýšeného skládkového poplatku použít na podporu prevence, opakovaného použití a recyklace, tedy na skutečné řešení odpadové problematiky. Pro oblast prevence a opakovaného použití zcela chybí jakékoli finanční prostředky. Toto opatření zajistí prioritě odpadového hospodářství každoročně více než miliardu korun.

Tento návrh přichází také od OECD a Evropské komise: Zpráva OECD o životním prostředí a ekologické politice v České republice z roku 2005 [11] výslovně podotýká, že: „skládkový poplatek zůstává příliš nízký, než aby podporoval ekologicky příznivé techniky nakládání s odpady,“ a doporučuje nikoli stavět spalovny smíšeného odpadu, ale: „další rozvoj tříděného sběru a recyklace komunálních odpadů...zavedení[m] ekonomických nástrojů.“ Evropské komise také varuje [12]: „skládková daň musí být doplněna o další nástroje tak, aby nedošlo k přesunu většiny smíšených odpadů do spaloven“.

Paušální růst poplatku demotivuje i ty obce, které již nyní dělají maximum pro snížení množství komunálních odpadů. Přitom pokud by míra recyklace dosáhla německé úrovně, ušetřily by obce a města 700 miliónů korun jenom v současných zákonných poplatcích za zbytečné skládkování recyklovaných – ale nerecyklovaných – složek smíšeného komunálního odpadu [13].

Hnutí DUHA navrhuje do konstrukce skládkovacího poplatku zahrnout takzvanou recyklační slevu. Tento koncept, který již byl použit v zákoně o odpadech z roku 1997, poskytuje slevu na skládkovacím poplatku obcím, které zavedly tak kvalitní systémy prevence a separace odpadů, že produkují poměrně málo smíšeného komunálního odpadu (SKO) na jednoho obyvatele. Cílová sleva je 100 % a to za dosažení jednotkové produkce SKO na úrovni 150 kg. Této úrovně dosahuje např. celý region belgického Vlámka a již nyní je v České republice několik měst, která mají stejné výsledky. Navrhovaná sleva je několikastupňová a s vyšší produkcí SKO se snižuje procento slevy až do nulové slevy (tedy placení plného poplatku dle návrhu MŽP) při produkci 210 kg SKO na obyvatele a rok. Pro opravdu progresivní obce tudíž po přijetí nového odpadového zákona k žádnému zvyšování poplatku za odstraňování odpadu nedojde.

Jsou tři dobré důvody pro zavedení recyklační slevy do nového zákona. Za prvé – progresivní obce není potřeba ke snižování SKO více motivovat, a proto zvyšování poplatku za skládkování (které MŽP připravuje a Hnutí DUHA podporuje) u nich nedává smysl. Naopak těmto úspěšným obcím poplatek za odstraňování odpadů pouze zvyšuje náklady na odpadové hospodářství. Obce, které úspěšně usilují o snížení smíšeného komunálního odpadu, by neměly být postiženy dalším zvyšováním nákladů na odpadové hospodářství. Naopak: stát by je měl motivovat a odměnit.

Za druhé takové opatření má samozřejmě dramatický praktický přínos: bylo by velmi silnou ekonomickou motivací pro obce, aby usnadnily třídění komunálního odpadu, pomáhaly domácnostem s tříděním BRKO a podporovaly další snižování odpadu.

Za třetí by návrh recyklační slevy měl vyhovovat současnému vedení MŽP. Jedná se totiž o naprosto stejný koncept vstřícné úlevy z poplatků pro ty, kdo se rozhodli podniknout konkrétní opatření a méně znečišťovat, který ministr Tomáš Chalupa prosazoval do nového zákona o ovzduší.

Návrh zákona o ovzduší obsahoval důležitý bod: podstatně zvyšoval poplatky za vypouštění zdraví škodlivých látek do ovzduší (§ 15, respektive příloha č. 9 zákona). Přesně stejně jako připravovaný nový zákon o odpadech v případě skládkování. Chalupa však také navrhoval, aby podniky, které aktivně sníží své znečištění, měly podstatně nižší sazbu poplatků. Jde tedy o přesně stejné řešení jako recyklační sleva.

Opatření 1:

Vláda schválí návrh nového zákona o odpadech, který zajistí postupné zvyšování poplatků za skládkování, s tím, že příjem ze zvýšení skládkovacího poplatku bude použit na prevenci, opakované použití a recyklaci odpadu. Zároveň bude poplatek za skládkování rozšířen o recyklační slevu pro obce, které produkují výrazně méně směsných komunálních odpadů, než je současný průměr.

Odpovědnost: Vláda

Termín: 12/2013

Očekávaný přínos:

Ekonomická motivace obcí (producentů komunálních odpadů) snížit produkci směsných komunálních odpadů. Každoroční výnos 1 miliarda korun na účely předcházení vzniku, opakovaného použití a recyklace.

1.2. Poplatek za spalování směsných komunálních odpadů

Podle odpadové hierarchie je spalování – výroba energie – druhým nejméně vhodným způsobem nakládání s odpady. Hnutí DUHA jej podporuje jako způsob, jak naložit se zbytkovým odpadem po kvalitním vytrídění a recyklaci, nebo s bioodpadem (výroba bioplynu).

Je s podivem, že za spalování směsného komunálního odpadu se v České republice žádný zákonný poplatek platit nemusí. Hnutí DUHA prosazuje, aby vedle skládkování bylo zpoplatněno i spalování komunálního odpadu. Získané prostředky by měly být použity k podpoře projektů podporujících prevenci a recyklaci.

Skládkové poplatky nebo daně a/nebo zákaz ukládání některých odpadů na skládky takhle v důsledku vedou pouze k přesunu komunálního odpadu ze skládek do spaloven, aniž by byly využity recyklovatelné suroviny. Jeden typ odstranění je tedy nahrazen jiným. Studie IREAS to komentuje:

„Hojně propagované jsou zakazy ukládání odpadů na skládky. Problémem tohoto nástroje však je logický přesun od jednoho způsobu odstraňování k druhému – logicky se nabízí spalování odpadů zakázaných skládkovat ve spalovnách komunálních odpadů. Opět by nedocházelo ke kvalitativní změně, po které stát volá: přechod od skládkování k recyklaci. Naopak se tak podporuje finančně náročnější pálení.“ [14]

Přitom spalovny komunálního odpadu pohlcují papír, plasty a další kvalitní druhotné suroviny, stejně jako skládky. Spalování způsobuje také značné exhalace oxidu uhličitého. Podle Evropské komise: „skládková daň musí být doplněna o další nástroje tak, aby nedošlo k přesunu většiny směsných odpadů do spaloven“ [15].

Proto mnohé země, které zavedly skládkovou daň (respektive v českém případě poplatky), vybírají rovněž daně za spalování odpadů. Jedná se o tyto státy: Vlámsko, Nizozemí, Katalánsko a Rakousko. Tyto státy shodou okolností skládkují a spalují nejméně odpadů na hlavu v EU, což ukazuje, že daň ze spalování odpadů je účinný prostředek ke snížení produkce směsných komunálních odpadů. Dánsko změnilo daň ze spalování na daň z produkce energie spalováním.

Opatření 2:

Ministerstvo životního prostředí v novém zákoně o odpadech navrhne zavedení poplatku za spalování odpadů. Výnos z tohoto poplatku půjde opět na podporu prevence, opakovaného použití a recyklace.

Odpovědnost: MŽP

Termín: 2013

Očekávaný přínos:

Přínos finančních prostředků pro prevenci, opakované použití a recyklaci v řádu desítek milionů korun (závisí na výši poplatku). Zvýšení motivace producentů odpadů ke snížení produkce směsných komunálních odpadů.

2) Platba občanů za odpad

2.1. Platba občanů za odpady dle skutečného množství

V České republice se dlouhodobě nedaří nalézt ideální systém platby za komunální odpad, který by vyhovoval všem obcím a městům. Stát proto dovoluje – a města či obce používají – různé modely poplatků:

- **Místní poplatek:** Nejrozšířenější, používá asi 80 % obcí. Paušální platba se týká všech osob s trvalým pobytem v obci, ale i majitelů chat. Neumožňuje platbu podle množství.
- **Smluvní systém:** Používají 3 % obcí. Obec může vybírat úhradu od fyzických osob na základě písemné smlouvy obsahující výši poplatku. Systém umožňuje platbu podle množství.
- **Poplatek za komunální odpad:** Používá 17 % měst a obcí, včetně hlavního města Prahy. Obec může obecně závaznou vyhláškou stanovit a vybírat poplatek za komunální odpad vznikající na jejím území. Plátcí jsou vlastníci nemovitosti, kde vzniká komunální odpad, a výše poplatku se odvíjí od počtu a objemu kontejnerů. Tento druh poplatku umožňuje zavést platbu podle množství pro domácnosti v rodinných domech. V bytových domech není příliš účinný.

Obcím se poplatky podle množství osvědčily. Pro větší obce představuje nižší administrativní náročnost než místní paušální poplatek. Navíc v menších obcích bez bytové zástavby na rozdíl od místního paušálního poplatku umožňuje zavedení systému PAYT (pay as you throw – „plat’ podle toho, kolik vyhazuje“).

Hustopeče nad Bečvou: svoz pomocí žetonů

Obyvatelé tohoto moravského města si kupují tzv. odpadové žetony, jeden za 68 korun. Je-li jejich popelnice plná, zavěsí na ni tento žeton, což je signál, aby ji popeláři při pravidelném svozu vyprázdnili. Směsný plast, sklo, kovy a nápojové kartony se pak v Hustopečích třídí zvláště do pytlů přímo v domácnostech. Pytle pro každou komoditu mají různé barvy a také ceny. Lze je zakoupit v několika obchodech ve městě. V důsledku tak každý platí skutečně jen za to, co vyhazuje. Kombinace obou opatření motivuje k nízké produkci odpadů a také je pro místní velmi pohodlná. Celková produkce komunálních odpadů na obyvatele v roce 2008 činila 115 kilogramů na osobu. Směsného komunálního odpadu (zbytkový odpad v popelnicích) bylo méně než 100 kilogramů – to je třikrát méně, než kolik činí průměr České republiky.

Evropská komise o PAYT uvedla [16]:

„Systémy PAYT se opírají o poplatky za odpady vycházející z objemu nebo hmotnosti odpadů a jsou čím dále populárnější. Systémy PAYT ekonomicky stimulují občany ke snížení množství ‚zbytkového‘ odpadu, neboť náklady na sběr odpadů stoupají s objemem či hmotností odpadů, který vyhazují. To občany motivuje k tomu, aby se podíleli na systémech separovaného sběru (vzhledem k tomu, že sběr recyklovatelných látek obvykle podléhá nižším poplatkům nebo není zpoplatněn vůbec), čímž roste míra recyklace TKO. Systémy PAYT mají proto největší efekt v kombinaci s podporou separovaného sběru recyklovatelných materiálů.“

„Existují důvěryhodné důkazy, že systémy PAYT jsou efektivním způsobem snižování množství ‚zbytkových‘ odpadů z domácností, i když efekt na produkci odpadů je již méně jasný. V řadě obcí, které uplatnily systém PAYT, také došlo ke snížení celkového množství zpracovávaných komunálních odpadů.“

„Zavedení systémů PAYT vedlo k obavám z možného nárůstu protiprávního skládkování, neboť někteří občané se pokoušejí vyhnout nákladům na odstranění svých odpadů. Většina obcí, které zavedly systém PAYT, však nezaznamenala podstatný a trvalý nárůst protiprávního skládkování. Tento problém lze navíc omezit vhodnými doplňkovými opatřeními.“

Rozsochy: čtvrtina odpadů oproti průměru

Jen čtvrtinová produkce komunálních odpadů ve srovnání s celostátním průměrem. Takto to vypadá v Rozsochách na Vysočině už několik let. Místní úřad na to jde opět motivačně – domácnosti platí jen za skutečný obsah své popelnice. Plné popelnice k vyvezení se označují žetony s adresou, které se při svozu sbírají a odevzdávají na místním úřadě. Obec dotuje roční náklady na odpadové hospodářství zhruba z 20 %, zbytek nákladů se rozpočte mezi sebrané žetony a každá domácnost tak zaplatí svůj spravedlivý díl. V obci také funguje takzvaný pytlový sběr tříděných odpadů, kdy lidé pohodlně třídí odpad u sebe doma a pravidelně jej nechávají vyvézt od domu. V plánu je také výstavba komunitní kompostárny na zpracování odpadů ze zahrad. V roce 2010 produkce směsného komunálního odpadu činila méně než 90 kilogramů na osobu za rok.

Také ve Švýcarsku, které je pro mnohé české komentátory vzorem příkladného spalování komunálních odpadů, bylo prokázáno, že množství odpadů ke spálení po zavedení "poplatku podle množství" pokleslo v průměru o 30 %, zatímco množství vyříděného odpadu se o stejný podíl navýšilo [17].

Rovněž v České republice vede systém platby podle množství k evidentně nižší produkci směsného komunálního odpadu, a tedy také nižší platbě za odpad (včetně poplatků za skládkování) pro obce i občany. Studie Doc. Šauera [18] z VŠE porovnávala 157 českých měst a obcí. Ty obce, které měly zavedený poplatek na bázi PAYT, vyprodukovaly statisticky významně méně celkového komunálního odpadu za současné existence vyšší tendence ke třídění než obce se zavedeným paušálním místním poplatkem.

Březí: o polovinu odpadu méně během čtvrt roku

Zavedení odvozného systému přímo od domu společně se separací bioodpadu a platbou odvozenou od produkce netříděných odpadů vedly k poklesu produkce směsného odpadu a nárůstu využitelných odpadů na Mikulovsku. V obci Březí kleslo množství směsných komunálních odpadů z 80 tun na 44 tun za čtvrtletí. Celkové množství odpadů se nezvýšilo, občané pouze výrazně zlepšili dosavadní způsob třídění odpadů. Na podzim 2011 proto představoval směsný odpad 50 % domovních odpadů, 27 % bioodpad, 11 % papír, 8 % plast a po dvou procentech barevné a bílé sklo.

MŽP by mělo informovat obce o možnostech zavedení platby PAYT a aktivně pracovat na rozšíření systému PAYT a snížení produkce komunálních odpadů i zbytečně vysokých plateb obcí a domácností za odpad.

Opatření 3

MŽP v novém zákoně o odpadech zachová možnost platby podle množství. Zajistí informovanost o systémech platby podle množství produkovaných odpadů mezi obcemi a učiní konkrétní měřitelné kroky k rozšíření systému plateb podle množství.

Odpovědnost: MŽP

Termín: 2013

Očekávaný přínos:

Rozšíření počtu obcí, které používají platby podle množství, a ekvivalentní snížení produkce směsných komunálních odpadů.

3) Finanční prostředky z evropských fondů

3.1. Priority financování z evropských fondů

Evropské fondy nabízejí mimořádnou příležitost, jak pomoci se snižováním množství odpadů, nebo snižováním netříděných směsných komunálních odpadů.

Stát z nich může financovat tisíce projektů, jako jsou kompostárny, sběrné dvory, třídírny odpadů či distribuci kompostérů pro domácnosti. Prozatím však nemalou část této příležitosti promarnil.

Stávající Národní strategický referenční rámec ČR 2007-2013 (NSRR) uváděl jako vizi České republiky po roce 2013 mimo jiné: „společnost...produkuje podstatně méně odpadů“. Mezi příležitosti v rámci zjištěné SWOT analýzy bylo k tomuto uvedeno jako příležitost: „předcházení vzniku odpadů, zvýšení podílu recyklace odpadů“. [19] Závěr je zřejmý: Záměrem NSRR pro oblast odpadů je snížit produkci komunálních odpadů (předcházením vzniku odpadů) a zvýšit tříděný sběr komunálních odpadů k následné recyklaci.

Rovněž výsledek podpory v oblasti odpadů se podle Programového dokumentu Operačního programu Životní prostředí (OPŽP) očekával mimo jiné „snížení produkce odpadů“. Bohužel MŽP i přes připomínky Hnutí DUHA nastavilo cíle a indikátory v Programovém dokumentu OPŽP zcela obráceně: očekávalo nárůst produkce komunálních odpadů místo snížení produkce.

Investice do prevence vzniku odpadů a opakovaného použití tedy nebyly OPŽP podporovány ani monitorovány. MŽP proto nemá žádné informace o tom, kolik projektů na prevenci vzniku odpadů a opakované použití bylo v programovém období 2007-2013 podpořeno a s jakým výsledkem [20].

Priority pro čerpání prostředků z evropských fondů v programovém období 2014–2020 by měly explicitně stanovit snížení množství odpadů jako hlavní cíl s odpovídajícími indikátory.

MŽP by mělo vydat pravidla pro čerpání finančních prostředků z Fondu soudržnosti a ERDF ve fiskálním období 2014-2020 tak, aby byly upřednostněny projekty:

- předcházení vzniku komunálních odpadů,
- opakovaného používání odpadů,
- třídění a separovaného sběru komunálního odpadu (především odvozného – a zejména pak pytlového – sběru tříděného odpadu),
- materiálového využívání komunálního odpadu,
- integrovaných systémů nakládání s komunálními odpady (včetně kompostáren, bioplynových stanic a MBÚ)

Z veřejných prostředků by nemělo být možné financovat projekty energetického využití směsných komunálních odpadů v případě, že daný region nedosáhl 50% míry materiálového využití komunálních odpadů. Především se tak zbytečně plýtvá surovinami, jež by šlo recyklovat, i finančními prostředky, které by mohly posloužit k podpoře projektů prevence, opakovaného použití a recyklace odpadu.

Projekty by pak měly získávat podporu podle toho, zda a o kolik sníží produkci odpadů. Jedině tak mohou finanční prostředky Evropské unie pomoci, aby česká ekonomika přestala plýtvat surovinami, obce ušetřily nemalé položky svých rozpočtů a domácnostem klesly účty za svoz odpadu.

Opatření 4:

Zařadit mezi priority financování z Fondu soudržnosti a ERDF v programovém období 2014-2020 projekty předcházení vzniku komunálních odpadů, opakovaného používání odpadů, třídění a separovaného sběru komunálního odpadu (především odvozného – a zejména pak pytlového – sběru tříděného odpadu), materiálového využívání komunálního odpadu, integrovaných systémů nakládání s komunálními odpady (včetně kompostáren, bioplynových stanic a MBÚ).

Dále zařadit podmínku, že z veřejných prostředků není možné financovat projekty energetického využití směsných komunálních odpadů v případě, že daný region nedosáhl 50% míry materiálového využití komunálních odpadů.

Odpovědnost: MMR

Spolupráce: MŽP

Termín: 2013

Očekávaný přínos:

Řádově miliardy korun na investice do předcházení vzniku odpadů, podpory opakovaného použití a recyklace. V závislosti na stanovených kritériích pro projekty odpovídající snížení produkce komunálních odpadů.

4) Nakládání s bioodpadem

4.1. Komunitní kompostování

Zákon o odpadech komunitní kompostování popisuje jako „systém sběru a shromažďování rostlinných zbytků z údržby zeleně a zahrad na území obce, jejich úprava a následné zpracování na zelený kompost“ [21]. Zákon dále určuje, že „úprava a kompostování zelených zbytků musí být provozována tak, aby nedošlo k narušení složek životního prostředí nad míru stanovenou zvláštními právními předpisy. Kompostovací proces musí být řízen tak, aby byl zajištěn aerobní mikrobiální rozklad organické hmoty bez vzniku zápachu a emisí metanu.“

Švihov: komunitní kompostování se obci vyplatí

Ve Švihově na Klatovsku zavedli v roce 2008 komunitní kompostování v místní části, kde v devíti bytových domech žije 155 obyvatel. Umístili zde dva dřevěné kompostéry o objemu celkem 1800 litrů a osm plastových kompostérů o celkovém objemu 5760 litrů. Všechny slouží k bezplatnému odkládání kuchyňských zbytků a zahradního odpadu. Produkce směsného komunálního odpadu hned v následujícím roce klesla o 27 tun (6 %) a obec ušetřila 66 000 korun na nákladech na svoz.

Vzniklý kompost není určen k prodeji a slouží potřebám zapojených osob. Na sídlištích v Chrudimi, Praze-Řepích a dalších městech zavedli speciální uzamykatelné komunitní kompostéry, které slouží více domácnostem. Kompostovat může libovolně velká skupina osob, třeba obyvatelé bytových domů, viz rámeček.

Odbor městské zeleně magistrátu města Zlín vybudoval vlastní komunitní kompostárnu. Hlavním důvodem byla nespokojenost s poplatky za odstraňování odpadů z údržby městské zeleně. Zpevněná a oplocená plocha se nachází v areálu hřbitova ve Zlíně, získaný kompost využívají zpět na údržbu městských ploch. Kompostárna ročně zpracuje asi 130 tun materiálu ze 160 hektarů travnatých ploch, včetně listí, spadáných jablek či zbytků z květinových záhonů. Mimo širší centrum (zhruba 30 % ploch) se trávníky většinou mulčují – zbytky se tedy nechávají rozložit na plochách a na kompostárnu se nevozí. Náklady na provoz se pohybují do 120 000 Kč za rok, tvoří je především výdaje za převození kompostu (zajišťuje místní zemědělec), dále za úklid, herbicidní ochranu proti plevelům a provoz malotraktoru.

Komunitní kompostování ovšem může probíhat také ve větším měřítku. Obec ve své samostatné působnosti vydá obecně závaznou vyhlášku stanovující systém komunitního kompostování a způsob využití zeleného kompostu, např. k údržbě veřejné zeleně na území obce. Technologie pro komunitní kompostování je velmi snadná a ekonomicky dostupná. Při respektování základních pravidel jej lze provozovat bez tvorby zápachu či emisí, které by poškozovaly zdraví nebo kvalitu života lidí v okolních domech. Velkou výhodou komunitního kompostování je značná administrativní a technologická jednoduchost. Není nutné vést provozní deník, evidovat přijímaný materiál či produkovaný kompost. Je však důležité určit odpovědnou osobu, která se bude starat o čistotu místa a zabezpečení základních podmínek.

Měštům a obcím se tak nabízí skvělá možnost, jak mohou snížit své náklady na odpadové hospodářství.

Opatření 5:

MŽP zajistí přípravu, vydání a propagaci manuálu či metodického pokynu pro města a obce, jenž bude obsahovat informace a praktické tipy, jak mohou podpořit komunitní kompostování.

Odpovědnost: MŽP

Termín: 2014

Očekávaný přínos:

Rozšíření počtu obcí, které občanům umožňují zapojit se do komunitního kompostování, a tomu odpovídající snížení produkce směsných komunálních odpadů.

4.2. Povinnost třídít biodopady

Vzhledem k:

- nutnosti odklonit biologicky rozložitelné odpady ze skládek (povinnost daná skládkovou směrnicí);
- výraznému podílu biodopadů ve směsném odpadu (40–60 %);
- nedostatečnému třídění biodopadů v obcích;
- nutnosti postupovat v souladu s hierarchií nakládání s odpady (kdy má prevence vzniku odpadů a recyklace přednost před energetickým využitím a odstraňováním)

navrhuje Hnutí DUHA doplnit do nového zákona o odpadech povinnost pro obce (nad 2000 obyvatel) zajistit místa pro oddělený sběr biodopadů v docházkové vzdálenosti do 200 metrů. Tato povinnost může být splněna možností domácnosti získat od obce domácí kompostér, komunitní kompostér, kontejner na tříděný sběr biodopadů a podobně.

Podle zkušeností měst a obcí, které umožnily občanům dobře připravený a promyšlený oddělený sběr bioodpadů, dochází ke snížení produkce směsných komunálních odpadů a zvýšení míry materiálového využití komunálních odpadů o desítky procent [22]. Obojí je cílem Plánu odpadového hospodářství ČR 2003-2013. Ostatně bez tříděného sběru biologicky rozložitelných komunálních odpadů z domácností není možné splnit dva hlavní cíle POH ČR 2003-2013:

- zvýšit výrazně míru recyklace a
- snížit podíl skládkování biologicky rozložitelných komunálních odpadů.

Opatření 6:

MŽP v návrhu nového zákona o odpadech zakotví povinnost pro obce (nad 2000 obyvatel) zajistit místa pro oddělený sběr bioodpadů v docházkové vzdálenosti do 200 metrů od každé domácnosti.

Odpovědnost: MŽP

Termín: 12/2013

Očekávaný přínos:

Plošné třídění bioodpadu sníží produkci směsných komunálních odpadů o minimálně 15 % – tedy stejně, jako by celý jeden kraj zcela přestal produkovat odpady.

4.3. Podpora domácího kompostování

Zahradní a kuchyňské zbytky představují asi polovinu hmotnosti domovních odpadů. Rozklad těchto odpadů na skládce produkuje skleníkové plyny a výluhy, které ohrožují spodní vody.

Česká republika musí do roku 2020 snížit skládkování zelených odpadů o 65 % oproti roku 1995. Některé obce proto zavedly tříděný sběr bioodpadů, které vozí na kompostárnu nebo do bioplynové stanice. Špatně nastavený systém sběru však může vysbírat i odpady do té doby kompostované na zahradách, čímž vzroste celkové množství odpadů i náklady. Tříděný sběr bioodpadů by měl sloužit pouze pro odpady, které není možné kompostovat na zahradě. Obce také mohou zvážit nějakou formu omezení nebo zpoplatnění, aby podpořily domácí kompostování, které naopak vede ke snížení množství odpadu – co se zkompostuje, se nikde neneviduje, a obec za to neplatí.

Hradec Králové například přispívá 500 korun na nákup domácího kompostéru, Havlíčkův Brod je zprostředkovává za třetinovou cenu. Dvůr Králové kompostéry levně pronajímá.

Osvědčeným krokem je pronájem kompostéru i s kbelíkem na sběr kuchyňských odpadů. Domácnosti si tak jasně uvědomily, že kompostovat lze i odpady z kuchyně. Pomůže také finanční motivace – například platba podle množství.

Brumov- Bylnice: kompostéry zdarma a motivační poplatky

V šestitisícovém městě na Zlínsku v roce 2006 ve dvou fázích rozdali celkem 800 kompostérů. Obdrželo je 36 % všech domácností, které mohou po dobu životnosti kompostéru uplatňovat slevu na poplatku za odpady ve výši 10 %. Po uplynutí této doby mají nárok na slevu i nadále – pokud prokáží, že stále kompostují. Roční produkce komunálního odpadu před distribucí kompostérů se pohybovala zhruba na úrovni 1000 tun. Po této akci meziročně klesla o 180 tun.

Obce nejčastěji nabízejí distribuci kompostérů do domácností, viz rámeček.

Obce se neobejdou ani bez informační kampaně. Pro její šíření je často nejvhodnější vyškolený „mistr kompostář“ – člověk, který své spoluobčany informuje a dělí se o praktické zkušenosti.

Školení pro „mistry kompostáře“ například každoročně zajišťuje občanské sdružení Ekodomov (www.ekodomov.cz).

Opatření 7:

Zajistit každoroční předání 25 000 domácích kompostérů do českých domácností. Projekt lze financovat z evropských fondů a během sedmi let bude stát zhruba 170 milionů korun – to je ekvivalent asi pouhá 0,75 % prostředků OPŽP určených na zlepšení nakládání s odpady v letech 2007-2013.

Odpovědnost: MŽP

Termín: 2014-2020

Očekávaný přínos:

Domácí kompostování může snížit množství směsného komunálního odpadu o nižší desítky procent a přinést obcím nemalé úspory na nákladech za odstranění odpadu.

5) Podpora opakovaného použití

5.1) Podpora opětovného použití a opraven

Řada měst v různých evropských zemích s úspěchem vytvořila místa, kde lze odevzdávat nepotřebné, ale stále funkční věci, jako například nábytek, domácí spotřebiče, textil či hračky. Jednotlivé předměty se v těchto centrech třídí a poté nabízejí k prodeji za odpovídající ceny. Centra opakovaného použití často mívají také velký sociální přínos, protože mohou pomoci se zaměstnáváním zdravotně postižených nebo jinak znevýhodněných osob. V belgickém Vlámku je v provozu více než 130 center, která ročně obdrží v průměru 6 kilogramů předmětů na obyvatele. Nakupovat do nich chodí téměř 3 miliony Vlámů.

Opravný u nás bývaly také velmi rozšířené, nyní však prakticky vymizely. Second handy sice prosperují, ale drtivá většina z nich se zaměřuje pouze na oblečení, které navíc dováží ze zahraničí. Vyplatilo by se však podpořit i jiné druhy produktů jako elektrospotřebiče, potřeby pro domácnost, nábytek a podobně. U věcí z druhé ruky je někdy nezbytné odbourávat kulturní předsudky, které jejich většímu využití brání. Pomáhá při tom například certifikace. V Rakousku stát inicioval založení Platformy opětovného použití, která pomáhá vytvořit podmínky pro rozvoj tohoto odvětví. Výsledkem jsou například pravidla pro provoz center a systém jejich certifikace či plán snížení produkce elektroodpadu.

Opatření 8:

Zahrnout do úkolů poradenské služby, kterou navrhujeme v Opatření 10, také vytváření podmínek pro rozvoj opakovaného použití. Měla by mimo jiné do konce roku 2016 připravit pravidla pro provoz center opakovaného použití i systém jejich certifikace.

Odpovědnost: MŽP

Termín: 2016

Očekávaný přínos:

Od roku 2016 budou existovat pravidla pro provoz center opakovaného použití a systém jejich certifikace.

6) Rozšířená odpovědnost výrobce

Většina výrobců nenese žádnou odpovědnost za své zboží poté, co doslouží. Nemají tudíž motivaci dodávat výrobky, které lze snadno opravit, rozebrat či recyklovat. Větší odpovědnost dodavatelů za odstranění jejich výrobků by pomohla zajistit efektivnější používání surovin, nižší množství zbytkových odpadů a v neposlední řadě také delší životnost produktů.

Odpovědnost výrobce u nás zatím platí pouze u některých druhů zboží, například elektrických a elektronických zařízení, akumulátorů a baterií, pneumatik, minerálních olejů a také obalů. Ve Francii již několik let funguje pro oblečení, boty a prádlo, v roce 2011 tuto zodpovědnost výrobce rozšířili i na některé druhy použitých zdravotnických pomůcek a počínaje lednem 2012 rovněž na obaly chemických výrobků pro domácnosti (čisticí prostředky, rozpouštědla) a nábytek. Česká vláda by se mohla inspirovat francouzskou legislativou a navrhnout obdobná opatření.

Opatření 9:

MŽP navrhne do novely zákona o odpadech rozšíření systému rozšíření zodpovědnosti výrobce pro ty výrobky, které budou v rozborech složení směsných komunálních odpadů zastoupeny více než jedním hmotnostním procentem.

Odpovědnost: MŽP

Termín: 2015

Očekávaný přínos:

Obce i domácnosti ušetří náklady na recyklaci a odstraňování hlavních toků výrobků obsažených ve směsném komunálním odpadu. Sníží se produkce směsných komunálních odpadů. Za sběr a recyklaci výrobků obsažených ve směsném komunálním odpadu budou zodpovědni výrobci a prodejci. Opatření přispěje ke změně výroby zboží, tak aby bylo snadněji recyklovatelné.

7) Veřejné informační projekty

Veřejnost je potřeba informovat. Ale informace samy o sobě většinou nestačí. Ruku v ruce s nimi musí jít i motivace. V tomto případě motivace ke konkrétním krokům, které ve svém důsledku vedou ke snižování produkce odpadů. Účinnější než tisknout letáčky, které akademicky vysvětlují koncept prevence, je přímo domácnostem nabídnout praktická řešení pro každodenní život. Vyplatí se také pořádat informační projekty, zaměřené jen na určitý druh odpadu.

7.1) Omezení nevyžádané reklamy v poštovních schránkách

Příkladem vhodného informačního projektu může být omezení nevyžádané reklamy.

Komerční společnosti v roce 2010 vhodily do českých schránek bezmála 4 miliardy papírových letáků, což odpovídá téměř 100 000 tun papíru. Na každou poštovní schránku tak připadá 15–20 kilogramů reklamních materiálů ročně [23]. Většinu z nich nikdo nečte. Lidé mají spíš pocit, že je obtěžují, a rovnou je vyhazují do kontejneru na papír (v horším případě do koše). Obce by mohly rodinám rozdávat jednoduché samolepky typu „Nevhazujte prosím reklamu“.

Dalším řešením je zavedení centrálního registru domácností, které nechťejí reklamní letáky dostávat. Rodiny by se do něj mohly dobrovolně přihlásit s tím, že všichni distributoři reklamy by měli ze zákona povinnost jejich rozhodnutí respektovat a při rozdávání letáků jejich schránku vynechat.

Opatření 10:

Zajistit zavedení centrálního registru domácností, které nechtějí reklamní letáky dostávat.

Odpovědnost: MŽP

Termín: 1/2014

Očekávaný přínos:

Snížení produkce papíru, až o desítky tisíc tun ročně.

7.2.) Poradenská služba

Klíčovou roli v rozvoji prevence vzniku odpadů hrají obce a města. Většinou jim ale chybí potřebné zkušenosti a odborná kapacita. Proto by ministerstvo životního prostředí mělo zavést informační a poradenskou službu, která bude prevenci a recyklaci v obcích aktivně podporovat, vydávat publikace, dodávat obcím další praktické materiály k volnému použití (například videoklipy), prezentovat úspěšné příklady ze zahraničí i od nás, školit městské úředníky či pracovníky komunálních služeb a podobně.

Takový projekt by nevyžadoval vysoké výdaje. K zajištění kvalitního servisu postačí kancelář se zhruba dvěma zaměstnanci, například v agentuře CENIA nebo přímo na odboru odpadů MŽP. Hnutí DUHA má rozsáhlé zkušenosti s pořádáním seminářů a vydáváním publikací na toto téma, o které se může podělit.

Ve Velké Británii na tomto principu funguje organizace WRAP, nevýdělečná organizace financovaná vládou. Hlavním cílem její činnosti je pomáhat veřejné sféře, firmám, organizacím a domácnostem ve snižování produkce odpadů a efektivním používání přírodních zdrojů.

Opatření 11:

Zřídí poradenskou službu: „Služba pro snížení odpadů“, která bude zajišťovat domácí i zahraniční technické a organizační zkušenosti s programy třídění, materiálového využití a prevence komunálních odpadů, kontakty a vzory pro obce, města a mikroregiony.

Odpovědnost: MŽP

Termín: 2015

Očekávaný přínos:

Méně odpadu, menší poplatky obcí a tedy i domácností za odpad, splněná skládková směrnice a ušetřené suroviny, které bychom jinak museli dovážet.

8) Snížení skládkování a spalování odpadů

8.1. Regulace skládkování a spalování odpadů

Skládkování některých druhů odpadů je zbytečné. Například zákaz skládkování stavebního a demoličního odpadu, který už zavedlo několik evropských zemí, podpoří jeho prevenci (a také recyklaci) přímo ve stavebnictví [24]. Nestabilizovaný biologický odpad je zase hlavní příčinou produkce metanu na skládkách – měl by pro něj proto také platit zákaz. Ostatně směrnice o skládkách jeho ukládání na skládky výrazně omezila (pro rok 2020 na 35 % množství skládkovaného v roce 1995).

Rovněž ve spalovnách komunálních odpadů se běžně přijímají ke spálení snadno recyklovatelné odpady. Všechny tři spalovny komunálních odpadů – brněnská, pražská i liberecká – přijímají ke spálení čisté vytríděné suroviny, jako například papír.

Opatření 12

Vláda navrhne zákon o odpadech, který mimo jiné zakáže od roku 2025 skládkovat nestabilizovaný komunální odpad, od roku 2020 zakáže skládkovat stavební a demoliční odpad (s výjimkou nebezpečných odpadů a odpadů s obsahem azbestu) a od roku 2020 zakáže spalovat recyklovatelné odpady ve spalovnách komunálního odpadu, respektive zakáže spalování mechanicky nedotříděného odpadu.

Odpovědnost: MŽP

Termín: 2013

Očekávaný přínos:

Naplnění hierarchie nakládání s odpady, menší poplatky za skládkování, menší plýtvání recyklovatelnými surovinami a také příspěvek ke splnění směrnice o skládkování.

9) Veřejné zakázky

9.1. Zelené nakupování

Státní instituce by měly prevenci vzniku odpadů stanovit jako jedno z hlavních kritérií pro výběr dodavatelů při zadávání veřejných zakázek. Tento krok nejen snižuje množství odpadů, ale zároveň zvyšuje povědomí o prevenci u řady dodavatelů služeb a výrobků.

Podle studie Centre for European Policy Studies je však stav zeleného nakupování v České republice dokonce pod průměrem celé EU a horší než Slovensko [25].

V červnu 2010 vláda schválila [26] speciální Pravidla uplatňování environmentálních požadavků při zadávání veřejných zakázek a nákupech státní správy a samosprávy. Pravidla nabyla účinnosti 1. listopadu 2010. Usnesení ukládá členům vlády a vedoucím ostatních ústředních orgánů státní správy, aby se řídili Pravidly a také v návaznosti na ně schválenými metodikami pro nákup nábytku a výpočetní techniky. Na základě těchto metodik zahrnují environmentální kritéria do svých nákupů. Další metodiky, ač plánované, však nebyly dosud přijaty (červenec 2012), přestože měly být podle původního plánu sestaveny tak, aby byly předloženy vládě do konce roku 2011.

Ostatním zástupcům veřejné správy (obce, města, atd.) usnesení pouze doporučuje se pravidly řídit. Metodiky pro zelené nakupování by měly být připraveny i pro další skupiny výrobků, do té doby se doporučuje použít kritéria pro zavedené ekoznačky (např. EU Ecolabel, Ekologicky šetrný výrobek nebo Energy Star).

Závazná metodika zohledňující prevenci vzniku odpadu by byla nepochybně smysluplným a účinným řešením. Více na www.zelenenakupovani.cz

Opatření 13:

Předložit vládě ke schválení metodiky pro další produktové skupiny včetně zohlednění prevence vzniku odpadů.

Odpovědnost: MŽP

Termín: 1/2014

Očekávaný přínos:

Prevence vzniku odpadu na úřadech, které zaměstnávají řádově desítky tisíc lidí, a potažmo silný vzorový model k napodobení pro ostatní veřejné instituce, firmy a domácnosti.

Poznámky

- [1] Více v tiskové zprávě Hnutí DUHA: www.hnutiduha.cz/zpravodajstvi/detail-zpravy/select_category/77/article/cesi-hodi-do-popelnic-tri-miliardy-roce
- [2] EUROSTAT, www.eurostat.eu
- [3] zákon č. 185/ 2001 Sb., o odpadech
- [4] směrnice č. 75/442/EHS, o odpadech z roku 1975
- [5] směrnice č. 2008/98/ES, o odpadech z roku 2008
- [6] www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/cesi_tridi_odpad_stale_intenzivneji20110819
- [7] Zpráva o životním prostředí České republiky v roce 2009, MŽP, Praha 2010
- [8] Zpráva o životním prostředí České republiky v roce 2010, MŽP, Praha 2012
- [9] Manuál pro přípravu projektů odpadového hospodářství Fondu soudržnosti, Verze 9.0 (konečná), 8. listopad 2004
- [10] Blumenthal, K.: Generation and treatment of municipal waste, Eurostat, 2011, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-031/EN/KS-SF-11-031-EN.PDF
- [11] Zpráva OECD o politice, stavu a vývoji životního prostředí: Česká republika, OECD/MŽP, Praha 2005
- [12] Communication from the Commission: Towards a thematic strategy on the prevention and recycling of waste. COM(2003) 301 final, European Commission, Brussels 2003
- [13] Kalkulace Hnutí DUHA, srpen 2011
- [14] Technicko ekonomická analýza současného stavu a navržené opatření při nakládání s biologicky rozložitelnými odpady (BRKO), IREAS, Praha 2003
- [15] Communication from the Commission: Towards a thematic strategy on the prevention and recycling of waste. COM(2003) 301 final, European Commission, Brussels 2003
- [16] SDĚLENÍ KOMISE K tématické strategii prevence a recyklace odpadů, COM(2003) 301 final, rok 2003
- [17] Mária Grajcarová: Ve Švýcarsku se energetického využití komunálního odpadu nebojí, ODPADY 7/2011
- [18] Šauer, P., Pařízková, L. et Hadrabová, A. (2008): Charging systems for municipal solid waste: Experience from the Czech Republic. Waste Management. 28(12): 2772-2777
- [19] NÁRODNÍ STRATEGICKÝ REFERENČNÍ RÁMEC ČR 2007-2013, Červenec 2007, str. 29
- [20] Impasse: How EU money is being used against EU waste policy, CEE Bankwatch network, 2012, <http://bankwatch.org/publications/impasse-how-eu-money-being-used-against-eu-waste-policy>
- [21] § 10a zákona o odpadech
- [22] Viz. Marková, N. a kol.: Vysoká míra recyklace – úspěšné modely nakládání s odpady v českých obcích, Hnutí DUHA, 2009, http://hnutiduha.cz/uploads/media/uspesene_modely_nakladani_s_odpady_www.pdf
- [23] Zpráva Arniky, www.arnika.org/rekordni-mnozstvi-letaku-v-ceskych-postovnich-schrankach
- [24] Potenciál alternativ k těžbě stavebního kamene, štěrkopísků a vápenců v ČR, Hnutí DUHA, 2000, www.hnutiduha.cz/publikace/potencial-alternativ-k-tezbe-stavebniho-kamene-sterkopisku-vapencu-v-cr
- [25] CEPS 2012. The Uptake of Green Public Procurement in the EU27. <http://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/CEPS-CoE-GPP%20MAIN%20REPORT.pdf>
- [26] usnesení vlády č. 465 z roku 2010